

1997 - חיסיון התחקיר הצבאי

מאת: קצינת-משפטים שירי למברג, תובעת צבאית בפרקליטות לעניינים מבצעיים, התביעה הצבאית

בנובמבר 1997 תוקן חוק השיפוט הצבאי התשט"ו-1955 ונוסף אליו סעיף 539א, אשר מסדיר את מעמדו של התחקיר הצבאי שנועד לשמש ככלי פיקודי להפקת לקחים מתקלות ושגיאות שהתרחשו במהלך תאונות אימונים או פעילות מבצעית.

רקע עובדתי

תחקיר - אילוסטרציה

תהליך הפקת הלקחים בצה"ל, ובמרכזו התחקיר, הינו חלק מהתרבות המקצועית של צה"ל. את התחקיר עורך המפקד, והוא הנושא באחריות להפקת הלקחים וליישומם. רמטכ"לים הדגישו לאורך שנים רבות, כי יש חשיבות ראשונה במעלה לתהליך הפקת הלקחים ולתחקיר שבמרכזו,

כאשר - כפי שציין בשעתו הרמטכ"ל רא"ל גנץ - "המבחן המרכזי של התחקיר הינו הטמעת הלקחים בכל הרמות ובאופן רוחבי ביחידות הצבא".

אסון או כשל שמתרחש בעת אימון או פעילות מבצעית משפיע לא רק על היחידה בה התרחש, אלא על כלל צה"ל, ולעתים אף על החברה כולה. כך היה באסון צאלים ב' - תאונה שהתרחשה בעת אימון של סיירת מטכ"ל בבסיס צאלים בנובמבר 1992, שהובילה למותם של חמישה לוחמים. הפרשה הכואבת הובילה לעיסוק רב, לרבות הגשת כתב אישום נגד שני קצינים, ואולם נמצא באותה פרשה, כי מנגנון התחקור לצורך הפקת הלקחים לא יושם בה באופן מיטבי.

בית הדין הצבאי המחוזי, שבפניו התנהל משפטם של הקצינים שהועמדו לדין, קבע בפסק דינו שניתן כשנתיים לאחר האירוע, כי הדעת אינה סובלת שלקחים אשר היה, אולי, בכוחם למנוע אובדן חיים בעתיד, לא הופקו בשל אי קיום בירור אפקטיבי של האירוע. זאת, ככל הנראה, בשל החשש מהחקירה הפלילית והאפשרות לפגיעה בזכות לאי הפללה עצמית של מי מהמעורבים. דברים דומים קבע גם מבקר המדינה בדו"ח שפרסם בשנת 1999 על ממצאי הביקורת בעניין אסון צאלים ב'.

טעמים אלו עמדו בבסיס תיקון החקיקה שהתקבל בנובמבר 1997 במסגרת **תיקון 33 לחוק השיפוט הצבאי**, אשר הסדיר את מעמדו של התחקיר הצבאי ומטרותיו במערכת הפקת הלקחים הצה"לית וקבע את **חיסיונו**. ככל שמנסים להתחקות אחר הגורמים לתיקון החקיקה והגדרת חיסיון התחקיר, כך מתחזקת ההבנה כי האסון שהתרחש בבסיס האימונים המרוחק חמש שנים קודם לכן, השפיע על תפישת התחקיר וחשיבותו, הן בצבא, והן בחברה הישראלית בכללותה.

הליך החקיקה בכנסת

הצעת התיקון לחוק השיפוט הצבאי הוגשה לראשונה כהצעת חוק ממשלתית במארכ 1997. עיקר התיקון הוא הוספת סעיף 539א, אשר הגדיר כי תחקיר הוא בירור שנערך בצבא, בנוגע לאירוע שהתרחש במהלך אימון או פעילות מבצעית, ואת אי קבילותו וחסינו. התיקון קבע, כי התחקיר, פרוטוקולים ממנו, וכן סיכומיו וממצאיו לא יועברו אלא לגורמים שהוגדרו בחוק, וכי בכל מקרה לא יועברו לידי גורם חוקר ולא יתקבלו כראיה במשפט בפני בית משפט או בית דין. זאת, למעט במשפט פלילי בשל מסירת עדות שקר בתחקיר. תכלית התיקון הייתה לשרת את תרבות התחקיר והפקת הלקחים בצה"ל, כך שחיילים יוכלו למסור באופן חופשי למפקדיהם מידע מלא בדבר שגיאות ותקלות שבוצעו בלא חשש שדבריהם יהיו להם לרועץ בהליך משפטי כלשהו בהמשך.

במהלך הדיונים הודגש האיזון שעושה החוק בין שני אינטרסים עיקריים - קיומם של תהליכי הפקת לקחים אפקטיביים ביחס לאירועים שהתרחשו במהלך אימונים או פעילות מבצעית, בהם קיים סיכון טבוע לחיי אדם וגילוי האמת לשם בחינת הצורך במיצוי הדין עם האחראים. הצעת החוק, מנסה לאזן בין שני האינטרסים באמצעות קביעת חיסיון התחקיר לצד האפשרות שיועבר לפרקליט הצבאי הראשי לבחינה. זאת, כאשר גם מקום שהפרקליט הצבאי הראשי מורה על פתיחה בחקירה פלילית של המשטרה הצבאית החוקרת בעקבות התחקיר, זו "תתחיל מאפס" ותנסה להגיע לחקר האמת בלי להיחשף לתחקיר או לכל חומר שהוכן במסגרתו.

שמונה חודשים לאחר שהוגשה הצעת החוק, בנובמבר באותה שנה, נדחו כלל ההסתייגויות והתקבלה ההצעה ברוב קולות.

חשיבות תיקון החוק - החיסיון הצבאי כמודל

חוק המשטרה, התשס"ו-2006¹

חוק הרשות הארצית לכבאות והצלה, התשע"ב-2012²

חוק להגנה על עדים, התשס"ט-2008¹

חוקים נוספים שנשענו על מודל חיסיון התחקיר הצבאי

מאז הוספת סעיף 539א לחוק השיפוט הצבאי והגדרת התחקיר המבצעי וחסינו, נערכו דיונים רבים באשר להיקף החיסיון שקובע הסעיף ובשאלה האם הוא מוחלט, או יחסי. בעקבות פסיקות של בתי הדין הצבאיים בסוגיה בנוגע לחסינו בהליכים פליליים, קבע המחוקק בצו השיפוט הצבאי (קביעת

גוף ציבורי), תשנ"ט-1999, כי בית דין צבאי או בית משפט רשאים בנסיבות מסוימות לקבל לידיהם את התחקיר הצבאי אולם לא כראיה.

לאחרונה, עמד בית המשפט העליון פעם נוספת על הרציונלים העומדים בבסיס חיסיון התחקיר - "החיסיון בא למנוע את הדילמה שעשויה לעמוד בפני המשתתף בתחקיר - החשש כי אמירת האמת בתחקיר תשמש לחובתו של המדווח ותבסס כנגדו מסקנה פלילית", וכי "תנאי לגילוי האמת בתחקיר הוא הפרדתו מהספירה הפלילית ... על רקע זה הלכה ונשתרשה התפיסה של 'קדושת' התחקיר הצבאי". בהתייחס למבחני חשיפת תחקיר צבאי בפני נאשם בהליך פלילי, נקבע כי מעבר למבחן הרלוונטיות יש לאזן בין אינטרסים מתנגשים של הגנת הנאשם וקדושת התחקיר. (בש"פ 6883/15, פלוני נ' מדינת ישראל).

בשנים האחרונות, לאחר תיקון החוק, ניתן לראות חסיונות נוספים שנקבעים בדברי חקיקה שונים בעקבות תיקון חוק השיפוט הצבאי, דוגמת הסדר דומה שנקבע בחוק המשטרה, התשס"ו-2006 (סעיף 102), ובחוק הרשות הארצית לכבאות והצלה, התשע"ב-2012 (סעיף 67).

מדוע בחרתי בנושא?

כחלק מתפקידי כתובעת בפרקליטות לעניינים מבצעיים, אני עוסקת באופן תדיר בחיסיון התחקיר המבצעי הקבוע בסעיף 539א. במסגרת תפקידי, אני נדרשת לתחקירים רבים שערכו מפקדים ומזהה את החשיבות העצומה שלהם לצורך הפקת לקחים מהירה, הנדרשת לעתים למניעת פגיעה בחיי אדם. במקביל, בעת שאני מטפלת בתיקי חקירה, אני ערה לחשיבות ההגנה על חיסיון התחקיר, כך שתוכנו לא ישמש במסגרת חקירה ומשפט - כדי שהמשתתפים בתחקירים יוכלו למסור את דבריהם בחופשיות, כנדרש על מנת שהתחקיר יהיה אפקטיבי. מבחינה מעשית, הדברים באים לידי ביטוי בהבהרות של חוקרי מצ"ח לעדים וחשודים, שאסור להם למסור מידע עליו שמעו בתחקיר, ובכך שתובע שנחשף לתחקיר מבצעי לא יוכל לטפל בתיק חקירה שנפתח בגין אותו אירוע.

הוראת אמ"ץ-תוה"ד

מספר ההוראה: 4.8	מספר העמודים: 19	עודכנה:	17 דצמבר 2013 י"ד טבת תשע"ד
שם הפרק: ☐ 1. תורת הלחימה ☐ 2. היסטוריה צבאית ☐ 3. הדרכה ואימונים ☒ 4. ניהול המידע והידע ☐ 5. כללי			

החיסיון בתחקיר

8. על תחקיר צבאי חל חסיון, לפי הפירוט הבא:
- רק תחקיר בנוגע לאירוע שהתרחש במהלך אימון או פעילות מבצעית, או בקשר אליהן (להלן "התחקיר הצבאי") יזכה לחיסיון.
  - תכלית חסיון זה לאפשר אמירת אמת ופתיחות ללא חשש מהפללה עצמית. פתיחות זו תשפר את הלמידה ותאפשר הצלת חיים.
  - החיסיון יחול על **הדברים שנאמרו** במהלך עריכת התחקיר ועל ממצאים שנוצרו על ידי **המתחקר לטובת התחקיר**, כגון תמונות שהוא צילם. החיסיון לא יחול על ממצאים פיזיים ומסמכים שנאספו במהלך האירוע המתוחקר, כגון קליע, תרמיל, אמצעי לחימה, סרטונים, יומני מבצעים, פקודות מבצע וכדומה.

קטע מתוך הוראת חטיבת התורה וההדרכה באגף חטיבת המבצעים בנושא "התחקיר ויישום הלקחים"

להרחבה בנושא, ראו את המקורות הבאים:

- הצעת החוק ופרוטוקולי דיוני הקריאה הראשונה, השנייה והשלישית, במאגר החקיקה הלאומי באתר הכנסת: "חוק השיפוט הצבאי (תיקון מס' 33), התשנ"ח-1997":
; <http://main.knesset.gov.il/Activity/Legislation/Laws/Pages/LawBill.aspx?t=lawsuggestionssearch&lawitemid=162536>
- דוח מבקר המדינה בדבר ממצאי הביקורת בעניין אסון "צאלים ב'", ירושלים, התשנ"ט - מארס 1999:
http://www.mevaker.gov.il/he/Reports/Report_442/d45845da-917e-4a6f-906b-8918ef1f69d5/1971.pdf?AspxAutoDetectCookieSupport=1
- צו השיפוט הצבאי (קביעת גוף ציבורי), תשנ"ט-1999:
; https://www.nevo.co.il/law_html/law01/p199_100.htm
- בש"פ 6883/15, פלוני נ' מ"י:
<https://www.dok.co.il/%D7%A4%D7%A1%D7%99%D7%A7%D7%94-%D7%A2%D7%9C%D7%99%D7%95%D7%9F/9214-%D7%91%D7%A9%22%D7%A4-688315-%D7%A4%D7%9C%D7%95%D7%A0%D7%99-%D7%A0-%D7%9E%D7%93%D7%99%D7%A0%D7%AA-%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C>
- סעיף 102 לחוק המשטרה, התשס"ו-2006:
; https://www.nevo.co.il/law_word/Law01/999_541
- סעיף 27 לחוק הגנה על עדים, התשס"ט-2009:
https://he.wikisource.org/wiki/%D7%97%D7%95%D7%A7_%D7%9C%D7%94%D7%92%D7%A0%D7%94_%D7%A2%D7%9C_%D7%A2%D7%93%D7%99%D7%9D
- סעיף 67 לחוק הרשות הארצית לכבאות והצלה, התשע"ב-2012:
https://www.nevo.co.il/law_html/Law01/500_745.htm